

Taaltrajecten.be

TAALONDERSTEUNING VOOR LEERLINGEN DIE DAAR EXTRA NOOD AAN HEBBEN

Welke bouwstenen zijn nodig voor effectieve taalondersteuning? In 2020 gaf de Vlaamse minister van Onderwijs de opdracht aan de Universiteit Antwerpen, in partnerschap met de hogescholen Odisee en Thomas More, om een onderzoek naar taalintegratietrajecten uit te voeren. Het onderzoek moest een wetenschappelijk onderbouwd antwoord geven op de vraag: wat zijn de kenmerken van een effectief taaltraject voor leerlingen die de onderwijstaal onvoldoende beheersen?

Jordi Casteleyn, Astrid Geudens, Liese Missinne, Kirsten Schraeyen, Mathea Simons, Tom Smits, Helena Taelman en Marit Trioen

WELKE LEERLINGEN HEBBEN NOOD AAN TAALTRAJECTEN?

Vanaf dit schooljaar worden kleuters aan het begin van de derde kleuterklas gescreend op hun Nederlandse taalvaardigheid. Leerlingen met een zwakke score zullen een taaltraject aangeboden krijgen op school. Ons project richt zich uiteraard tot deze specifieke doelgroep van leerlingen met nood aan taalsteun, maar beperkt er zich tegelijk niet toe. Zo kunnen ook jongere en oudere leerlingen nood hebben aan mondelinge en/of schriftelijke taalsteun. We onderscheiden vier verschillende profielen.

1. NEDERLANDSETAALLEERDERS

Steeds meer kinderen groeien meertalig op. Bovendien spreekt een groot deel van de meertalige leerlingen in het Vlaamse onderwijs een of meerdere thuistalen die verschillen van de onderwijstaal. Hoewel de meertalige ontwikkeling voor veel van deze kinderen vlot verloopt, gaat het bij een aantal kinderen moeizamer, in het bijzonder wanneer ze ook de thuistaal niet vlot verwerven. Ook in de hogere jaren worstelen ze vaak nog met de meer complexe vaktaal die tijdens de lessen op school wordt ingezet. Het Nederlands is als onderwijstaal de taal die alle leerlingen en jou als leerkracht op school verbindt. Om deze onderwijstaal vlot te verwerven, is niet alleen een goede basis in de thuistaal van belang, maar ook een kwalitatief en kwantitatief sterk aanbod in het Nederlands, ook buiten de schoolmuren.

2. LEERLINGEN MET EEN TAALONTWIKKELINGS-ACHTERSTAND

Sommige leerlingen krijgen te weinig taalleerkansen. Ze lopen daardoor een taalontwikkelingsachterstand op, of ze hebben een verhoogd risico om in de toekomst een dergelijke achterstand te ontwikkelen. Wanneer ze op jonge leeftijd onvoldoende kwantitatief en kwalitatief taalaanbod krijgen in hun omgeving, loopt hun taalontwikkeling achterop. Daarom spreken we in dit geval ook over een blootstellingsachterstand.

3. LEERLINGEN MET EEN TAALONTWIKKELINGSSTOORNIS

Een taalontwikkelingsstoornis duidt op een ernstig tekort in de ontwikkeling en het gebruik van taal. Leerlingen met een taalontwikkelingsstoornis hebben proble-

men met taalbegrip en/of taalproductie binnen de verschillende taaldomeinen (fonologie, woordenschat, woordleer, zinsleer en pragmatiek). Deze achterstand kan niet verklaard worden door een arme taalomgeving. Extra taalsteun in het onderwijs is dan zeker een meerwaarde, maar doorgaans hebben deze kinderen ook nood aan externe ondersteuning (bijvoorbeeld logopedische hulpverlening).

4. LEERLINGEN MET LEES- EN/OF SPELLINGMOEILIKHEDEN

Zo'n vijf tot tien procent van de leerlingen ervaart ernstige moeilijkheden met (technisch) lezen en/of spellen, ook al krijgen ze goed lees- en schrijfonderwijs. Daarnaast vertonen ze geen opvallende cognitieve of neurologische problemen. Bij deze doelgroep spreekt men doorgaans van dyslexie.

Hoe ziet een effectief taaltraject eruit? Een taaltraject biedt leerlingen met nood aan taalsteun *duurzame*, *intentionele* en *intensieve* taalleerkansen in de onderwijstaal.

- *Duurzaam* betekent dat een taaltraject om een aanpak, planning en visie op lange termijn vraagt. Eenmalige voorleesprojecten, losse taalspelletjes of een fragmentarische projectweek zijn bijvoorbeeld niet duurzaam.
- *Intentioneel* houdt in dat de taalleerkansen niet vrijblijvend of toevallig zijn: je creëert als leerkracht bewust taalleerkansen die naadloos aansluiten bij de vastgelegde doelen.
- *Intensief* wijst op de frequentie van de aangeboden taalleerkansen. Het spreekt voor zich dat één woordenschatles per maand bijvoorbeeld voor weinig leerwinst op lange termijn zorgt. Tegelijk hangt de intensiteit ook af van de doelgroep, context en de beoogde taaldoelen.

Ons project focust expliciet op het volledige leerplichtonderwijs, van het kleuter- tot en met het secundair onderwijs, en kijkt

duis niet alleen naar wie zwak zou scoren op de taalscreening voor kleuters.

Op basis van een systematische meta-review konden we zes bouwstenen identificeren. Deze zijn wezenlijk voor de preventie van taalproblemen, en niet enkel voor de remediëring ervan. Effectieve taaltrajecten kunnen voor iedereen belangrijk zijn.

Bij het uitwerken van een taaltraject zal je verschillende keuzes moeten maken. Welke taaldoelen zet je voorop? Hoe stel je je groep samen? En wie begeleidt het traject? Bouwsteen 1 begeleidt je bij een aantal belangrijke organisatorische keuzes. Bouwsteen 2 focust vooral op de opbouw van het traject. Bouwstenen 3 en 4 zoomen respectievelijk in op de belangrijkste mondelinge en schriftelijke taaldoelen. Bouwsteen 5 gaat dieper in op de kwaliteit van instructie, terwijl bouwsteen 6 je vertelt hoe je je leerlingen kan monitoren en jezelf kan laten ondersteunen.

We bieden bewust geen kant-en-klaar draaiboek voor het ontwerpen van een taaltraject. Elke school, elke context, elke (groep) leerling(en) is immers net weer even anders. Zo is een taaltraject voor een anderstalige nieuwkomer in het secundair onderwijs niet inwisselbaar met een traject voor een kleuter met een taalontwikkelingsachterstand. Ook heeft een school met een stevig percentage leerlingen met nood aan taalsteun andere mogelijkheden, middelen en uitdagingen dan een school die slechts een handvol van deze leerlingen verwelkomt.

We richten ons bewust niet alleen tot taalleerkrachten. Uiteraard is de taalleerkracht de leerkracht bij uitstek om de taalontwikkeling van leerlingen te stimuleren, op te volgen en te remediëren. Maar ook leerkrachten van zaak- of praktijkvakken kunnen mee ondersteunen. Want brengt niet elke leerkracht de inhoud van zijn activiteiten of lessen via taal over? We willen niet beweren dat elke leerkracht een taalleerkracht is of moet

안녕

Hola

zijn. Wel vinden we het belangrijk dat elke leerkracht weet hoe je leerlingen talig kan ondersteunen. Kennis van en inzicht in de verschillende doelgroepen met nood aan taalsteun en de onderdelen van een taaltraject zijn hiervoor een eerste stap.

WIL JE NOG MEER INSPIRATIE?

Elke dag maken tienduizenden leerkrachten in Vlaanderen het verschil voor leerlingen met nood aan taalsteun. Met

dit project willen we hen en het onderwijsveld ondersteunen bij de verdere uitbouw van de expertise die al aanwezig is. Op de website taaltrajecten.be kunnen leraren extra informatie vinden, zoals de gratis praktijkgids, uitgewerkte fiches die effectieve taaltrajecten illustreren en aanvullend leesmateriaal.

VOORBEELD: EEN LOGISCHE EN STAPSGEWIJZE OPBOUW VAN EEN TAAJTRAJECT VOOR KLEUTERS

Voorbeeld van een uitgewerkte fiche die men op de website taaltrajecten.be kan vinden

Onderwijsvorm	K
Bouwsteen	2, 3
Aanbeveling	2.1, 2.2, 3.3

ACHTERGROND

In een Deens onderzoek werkten kleuterleerkrachten met drie- tot zesjarige kleuters aan woordenschat, luisterbegrip, vertelvaardigheden en beginnende geletterdheid. Hiervoor werkten ze 20 weken lang twee keer per week een half uur met een kleine groep van vijf kleuters van hun eigen klas. Het programma had een positief effect op zowel de mondelinge taalvaardigheid als beginnende geletterdheid van alle leerlingen, ook Nederlandsetaalleerders en leerlingen met een lage SES.

BESCHRIJVING

In een taaltraject voor kleuters richt je je op een **combinatie van deelvaardigheden**, zoals die ook in je leerplan voorgesteld worden. Als leerkracht vertaal je die vaardigheden in concrete, behapbare **taaldoelen** op maat van je doelgroep en ontwerp je activiteiten om aan deze doelen te werken. Daarbij is het belangrijk om het traject op een **logische** en **stapsgewijze** manier op te bouwen, zodat het traject een bepaalde **chronologie** kent. De verschillende onderdelen van het traject zijn dus niet inwisselbaar, maar bouwen verder op elkaar. Hoe pak je dit concreet aan? Op basis van een effectief programma uit het buitenland geven we een mogelijke werkwijze mee. Het programma werd uitgevoerd door de klasleerkracht, die twee keer per week een half uur met een groepje van vijf tot zes kleuters werkte en dit gedurende twintig weken.

1. Leg de **leerdoelen** van het traject op voorhand vast. Combineer hierbij verschillende deelvaardigheden en baseer je voor elk doel op wat je van een kleuter met een typische ontwikkeling kan verwachten. Bijvoorbeeld:

Deelvaardigheid	Doel (De kleuters kunnen ...)
Woordenschat	Woorden over de ruimte (<i>naast, onder</i>) begrijpen en gebruiken.
Klankbewustzijn	Aangeven of een bepaalde klank in een woord voorkomt.
Vertellen	Zelf een verhaal verzinnen met een plaats en personages.
Inzicht in geschreven taal	Het verschil herkennen tussen letters en woorden.

2. **Rangschik** de leerdoelen in een **leerlijn** met een stijgende moeilijkheidsgraad. De opbouw in leerlijnen zorgt ervoor dat je een doordacht aanbod kan voorzien waarin alle doelen aan bod komen gedurende het hele traject. Een voorbeeld van een leerlijn voor woordenschat:

こんにちは

Hallo

FICHE

STAP 1	Woorden begrijpen en gebruiken voor onbekende voorwerpen (zelfstandige naamwoorden), voor onbekende acties (werkwoorden), voor beschrijvingen van dingen en acties (bijvoeglijke naamwoorden en bijwoorden).
STAP 2	Woorden over de ruimte (<i>over, onder, boven</i>) begrijpen en gebruiken.
STAP 3	Nieuwe tijdsbegrippen (<i>voordien, daarna, dan</i>) begrijpen en gebruiken.
STAP 4	Praten over de betekenis van nieuwe woorden, ook over woorden die meer dan één betekenis hebben.
STAP 5	Nieuwe gevoelswoorden begrijpen en gebruiken (<i>beschaamd, bedroefd, vrolijk</i>).
STAP 6	Nieuwe woorden begrijpen en gebruiken die gaan over het denken (<i>geloven, zich inbeelden</i>).

3. Ontwerp speelse **activiteiten** op basis van de leerdoelen. Enkele voorbeeldactiviteiten: memory spelletjes, rijmpjes, liedjes, voorlezen, verhaaldobbelstenen, storytelling (met fotokaarten), enz.;
4. Werk op voorhand enkele **differentiatie** mogelijkheden per activiteit uit, zowel voor kleuters voor wie de activiteiten te eenvoudig zijn, als voor kleuters voor

wie de activiteiten te moeilijk zijn. Je kan differentiëren door bepaalde doelen weg te laten of toe te voegen voor een leerling en/of door je instructie aan te passen. Een voorbeeld van aangepaste instructie voor het leerdoel 'Woorden begrijpen en gebruiken voor onbekende voorwerpen':

Doelwoord: de kaken	
Differentiatie ↑	Open vraag: <i>Waarom hebben sommige dieren grote en andere kleine kaken?</i>
Klankbewustzijn ↓	Keuzevraag: <i>Heeft een leeuw grote of kleine kaken?</i>

5. Voorzie per werkmoment van een half uur twee activiteiten en werk per activiteit aan een leerdoel van een andere deelvaardigheid. Op die manier spreid je de leerdoelen en deelvaardigheden mooi doorheen het traject;
6. Zorg voor voldoende herhaling doorheen het traject, zowel van de leerdoelen als van de soorten activiteiten. Dit vergroot de leerkansen van de leerlingen.

AAN DE SLAG?

Wil je op basis van deze fiche meteen aan de slag voor je eigen klaspraktijk? Schrik er zeker niet voor terug om je eigen activiteiten uit te werken! Het Deense onderzoek toonde dat kleuterleerkrachten meer bereiken wanneer ze zelf speelse activiteiten ontwerpen. Ga zeker ook eens kijken op <https://crane.osu.edu/our-work/read-it-again/>. Daar kan je inspirerend materiaal downloaden dat bij de Engelstalige versie van het programma hoort, zoals een handig observatie-instrument, een uitgebreide beschrijving van het programma met tips om te differentiëren, enz. Je vindt er ook uitgewerkte activiteiten en lesmaterialen, maar die zijn gekoppeld aan de Engelse taal en Engelstalige prentenboeken.

BRON

Bleses, D., Hojen, A., Dale, P. S., Justice, L. M., Dybdal, L., Piasta, S., Markussen-Brown, J., Kjaerbaek, L., & Haghish, E. F. (2018). Effective language and literacy instruction: Evaluating the importance of scripting and group size components. *Early Childhood Research Quarterly*, 42, 256–269. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2017.10.002>

